

II RIIGIKOGU

1. istungjärk.

Protokoll nr. 4.

1923 a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. — 3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 4. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. — 5. Tööraha ühise wäerinna Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele tööraha walimiswabaduste rikkumise kohta. — 6. J. Tomp'i, J. Reesen'i, P. Keerdo ja W. Kangur'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölis-sportselts „Herkules'i“ sulgumise kohta. — 7. L. Johanson'i, J. Wain'i ja P. Treiberi arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele endiste mõisatöölise raske seisukorra kohta. — 8. Eestimaa tööraha partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartus 1. mail töölise rongikäigul sõjawäe poolt toimepandud wägiwalla kohta.

**II Riigikogu koosolek 28. juunil 1923 a.
kell 10 hom.**

Kokku on tulnud 80 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk** ja siseminister **K. Einbund**.

P ä e w a k o r d:

1. Tööraha ühise wäerinna Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele tööraha walimiswabaduste rikkumise kohta.

2. J. Tomp'i, J. Reesen'i, P. Keerdo ja W. Kangur'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölis-sportselts „Herkules'i“ sulgumise kohta.

3. L. Johanson'i, J. Wain'i ja P. Treiberi arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele endiste mõisatöölise raske seisukorra kohta.

4. Eestimaa tööraha partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartus 1. mail töölise rongikäigul sõjawäe poolt toimepandud wägiwalla kohta.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päewakorra wastuwõtmine. Juhataja **K. Wirma**: Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Ettepanekuid ei tehta, loen päewakorra wastuwõetuks.

Enne kui päewakorra juurde minna on sekretääril sõna telegrammi ettekandmiseks.

2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. Abisekretäär **J. Wain** (loeb): Riigikogu esimehele. 3. diwiisi staap pühitsetes täna oma aastapäewa, terwitab Teid

meie wabariigi kõrge kogu juhti ja ühes Teiega kogu meie kõrget seadusandlist asutust, soovides Teile ja Riigikogule raugemata jõudu raskes ja wastutusrikkas töödes meie kalli kodumaa kasuks, alati walmis olles meie kodukollet kõige kindlamalt kaitsma. Loodame, et uus Riigikogu Teile osawal juhatusel saab kõik tegema selleks, et meie maa ja rahwas wõiks maitsta kestwas rahus hiljuti kättevõidetud wabaduse magusat wilja. Pärnus, 23. VI. 23.

H. Tuksam, kapten 3. diwiisi staabiülema k. t.

3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Seaduseelnõu rahwasteliidu põhikirja artiklite 4, 6, 12, 13, 15, 16 ja 26 muutmiste protokollide kinnitamise kohta on antud väliskomisjoni.

Seaduseelnõu Eesti ja Saksa wahel sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta — väliskomisjoni.

Seaduseelnõu Eesti-Latwia raudtee konventsiooni kinnitamise kohta — väliskomisjoni.

4. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. Juhataja **K. Wirma**: Sõna on sekretääril juhatus otsuse ettekandmiseks Riigikogu liikme Lauristin'i Riigikogust wäljalangemise ja Riigikogu liikme Janson'i Riigikogusse kutsumise kohta.

Abisekretäär **J. Wain** (loeb): Silmas pidades, et Riigikogu oma koosolekul 26. juunil 1923 a. otsustas Riigikogu liikme Johannes Lauristin'i wahi-

alt wabastamist mitte nõuda ja et põhiseaduse § 40 põhjal kaotab Riigikogu liige oma walimisõiguse, kui ta on wangistatud Riigikogu loal, otsustatakse Riigikogu liige Johannes Lauristin'i Riigikogu liigete hulgast wäljalanguks lugeda ja tema asemele kutsuda järgmine kandidaat töörahwa ühise wäerinna Harjumaa nimekirja järele Aleksander Janson, ja sellest Riigikogule teatada.

5. Töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühma arupärimisettepanek Wabariigi Walitsusele töörahwa walimiswabaduste rikkumise kohta.

(Arupärimisettepaneku tekst: „Nagu möödunud II Riigikogu walimistel selgus, on siseministeriumi poolt kõige jämedamalt rikutud nende töötawate kih tide walimiswab-

dust, kes endid koondanud töörahwa ühise wäerinna nimekirjade ümber.

Nii suluti siseministri määrusega walimiste ajaks töörahwa ühise wäerinna häälekandjad „Tööline“ ja „Töö Täht“, ning keelati ära ka need töölisajalehed, mis weel ühtegi numbrit polnud wälja andnud. Arreteeriti kaitsepolitsei poolt rida töörahwa ühise wäerinna Riigikogu liigete kandidaate ja kõnelejaid. Edasi tehti igasuguseid takistusi töörahwa ühisele wäerinnale walimise kihutustöös. Wallawalitsused keeldusid töörahwa ühisele wäerinnale koosolekute ruume andmast, kuna samal ajal ruume teistele rühmitustele wabalt tarwitada anti, näituseks Koonga, Sauga ja Pöögli waldades Pärnumaal. Politsei omalt poolt aitas korraldumistele töörahwa ühise wäerinna kihutuskoostrukutel kaasa, näituseks Krabi ja Wiitina waldades Wõrumaal.

Et need walimiswabadust kitsendawad sammud juhuslikud kokkujuhumised polnud, waid sihilikult töörahwa walimiswabaduse kitsendamiseks ette wõetud, seda tunnistawad isegi kodanlised ajalehed. See selgub aga weel enam, kui neid samme lähemalt waatleme. „Tööline“ suluti 31. märtsil, see on just siis, kui walimise kihutustöö algas, ja uue töörahwa ajalehe wäljaandmiseks anti luba alles 11. mail, s. o. pärast walimisi. Kaitsepolitsei poolt wangistati töörahwa ühise wäerinna kõnelejad just walimiste ajaks, ilma et kõigile senni mingisugust süüdistust oleks ette pandud. 17. märtsil s. a., see on mõni päew enne Riigikogu liigete kandidaatide nimekirjade wastuwõtmise

algust anti koguni politsei peawalitsuse poolt salajane ringkiri kõigile politseiülematele ja politsei jaoskonnaülematele, milles neile ülesandeks tehti töörahwa ühise wäerinna kõnelejaid jälgida ja otsekohe igast sõnast, mida kuidagi paragrahwi otsa saaks riputada, kaitsepolitseile teatada.

Nähes kõiges selles kõige jämedamat töörahwa walimiswabaduse rikkumist, paneb töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on need siseministeriumi poolt töörahwa walimiswabaduste kitsendamiseks ette wõetud sammud tehtud kogu Wabariigi Walitsuse korraldusel?

2) Kas on süüdlased wastutusele wõetud?

3) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et töörahwa walimiswabadust tulewikus kindlustada?

Paneme ette wõtta see arupärimisettepanek Riigikogu lähema koosoleku päewakorda.

Tallinn, 8. juunil 1923.

Töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) P. Keerdo.

J. Tomp.

Allik.“)

Arupärimise põhjendamiseks on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (töörp.): Põhiseaduse järele walitseb riiki rahwas ise oma esitajate kaudu, kes olla walitud üldise, otsekohe, proportsionaalse jne. walimise teel. Tegelikult näeme aga, et see nõndanimetatud rahwa tahtmise kehastus, Riigikogu, peaasjalikult koos seisab jõukate kih tide esitajatest, olgugi, et rõhuw enamus rahwast on töötawad hulgad. Kuidas seda rahwa tahtmist tehakse, seda käsitab osalt käesolew arupärimine, kuid ainult osalt, sest nagu kogemused näitawad, wõib seda rahwa tahtmise tegemist jagada kolme järku, rääkimata weel sellest, et jõukad kihid juba oma sotsiaalse seisukorra tõttu eesõigustatud seisukorras on walimistel. See rahwa tahtmise tegemise esimene järk algab sellega, et enne walimisi ette wõetakse teatud aktsioonid. Meie nägime, et möödunud Riigikogu walimistel see selles seisis, et kõige tööstusrikkamates kohtades, kus töörahwast

kõige rohkem, nimelt Wirumaal ja Tallinnas, töörahwa nimekirjad tühistati. Teine järk käsitab seda walimiskäiku isennast. Selle juurde tulen ma pärast tagasi. Kolmas järk seisab selles, et peale selle, kui juba walimised möödas, hakatakse tööliste esitajaid, kes sellest walimissõelast kuidagi läbi on läinud, uuesti läbi „demokraatliku“ sõela laskma, ja tööliisterühme likwideerima. Meie teame, et wiiest kommunistlikust esitajast eelmises Riigikogus ainult 2 järele jäid ja kõik teised emb-kumb, kas wangikongidesse ehk nad muidu olid sunnitud lahkuma. Meie teame, et nende kommunistlike esitajate asemele Riigikogusse toodi rahwarakondlane Jaakson, pappide erakonnast Raudkepp ja pangapõllumeeste seast wist Maurer. Praeguses Riigikogus on selle likwideerimisega juba alguses peale hakatud. Alles minewal koosolekul otsustati tööliste esitajat seltsimees Lauristin'i mitte Riigikogusse lasta, waid arwati, et tööliste esitajatel õigem koht on demokraatlik wangimaja. Ma ei taha aga teistest küsimustest praegu rääkida, waid ma tahaksin ainult selle küsimuse juures peatada, mis käsitab wiimast walimiste käiku ennast. Kui Riigikogu juhatus ühes nimekirjade esitajatega Konstantin Päts'iga eesotsas oma töö teinud oli, tühistades töörahwa ühise wäerinna nimekirja ringkondades, kus tööliste esitajatel kõige rohkem häält loota, kuuldus arwamisi, et nüüd kardetawam küsimus walimistel likwideeritud. Kuid siseminister oli siiski teisel arwamisel, ta tarwitas weel wiimaseid abinõusid, et oma karjääri uues pangapõllumeeste rühmas seega tõsta. Siseministri poolt suluti kogu töölisajakirjandus, suluti ka need ajakirjad, mis weel ühtegi numbrit wälja anda ei olnud saanud, ja mis seega õieti ühegi paragrahwi alla kuuluda ei saaks. Ja meie näeme weel, et ajakirjade kinnipanemistel on siseminister weel üht iseäralist wiisi tarwitunud, nimelt: lastakse leht walimis laduda ja trükkida ja siis, kui ta walimis trükitud on, tulewad ühest uksest sisse nuhid ja panewad selle seisma, tahes wist seega töölisajakirjandust ka majandusliselt wälja suretada, sest neid kilkamisi Wene kullast ei usu nähtawasti need ise ka. Nad teawad wäga hästi, et töölisajakirjandust toetawad töölisel ikkagi ise oma pennidega. Nõnda siis majanduslise alusmüüri õonestamiseks tarwitatakse niisuguseid wõtteid. Ma ei kahtle selles, et siseminister ka nüüd

tuleb ja seletab, et see lehtede sulgumine on juhuslikult kokku sattunud walimiste eelse kihutustööga, kuid seekord on see seletus temal raskem, sest tema mõtteosalised on mitmel korral seda ise wälja lobisenud ja ära ütelnud, et lehtede sulgumine oli selleks ette wõetud, et tööliste walimistel takistusi teha ja seda on tõendanud ka kodanline ajakirjandus ise. Iseäranis selgesti on sellest kirjutatud „Esmaspäewas“. Siseministerile kõige lähemal seisja ametnik, nimelt siseministri abi härra Kübarsenõ ütles ka otsekohe naistööliste delegatsioonile, kui nad tema jutul käisid, et niipea, kui walimised ja 1. mai möödunud, siis awaneb teil jällegi wõimalus oma ajalehte wälja anda.

Niisama näeme meie ka, kuidas oli lugu arreteerimistega. Arreteerimisi wõeti ette, kui teada saadi, et need ja need isikud lähewad tööliste nimekirjade eest kihutustööd tegema. Nõnda arreteeriti seltsimees Lauristin, Kask ja teised just paar päewa enne seda, kui nemad tahtsid ringreisi ette wõtta ja kihutuskõnedega töörahwa nimekirjade eest esineda. Sellest kõigist näeme meie, et siin sihilikult etteplaanitsetud kawadega tegemist oli ja mitte juhuslikkude ettewõtetega. Kaitsepolitsei poolt wangistati töörahwa ühise wäerinna kõnelejad just walimiste ajaks, ilma et kõigile senni mingisugust süüdistust oleks ette pandud. 17. märtsil s. a., see on — mõni päew enne Riigikogu liigete kandidaatide nimekirjade wastuwõtmise algust anti koguni politsei peawalituse poolt salajane ringkiri kõigile poliitseiülemaatele, kus paaripoognalises lisas ära seletatakse kõige pealt need kõiksugu tsaariaegsed paragrahwid ja siis käsatakse politseid igat kõnelejat jälgida ja iga wiimastki wääratust protokolleerida ning sellest kaitsepolitseile teatada. Öeldakse edasi, et wälispolitseil tuleb minna ka nendele koosolekutele, mis walimiste eel registreerimise alla ei käi. Nii näeme siis, et meie kaitsepolitsei ei seisa koos mitte ükski sellest instituudist, mis kaitsepolitsei nime kannab, waid selles ringkirjas nannakse kaitsepolitsei funktsioonid ka wälispolitsei peale. Ma ei taha praegu peatada kõigi nende takistuste juures, mis walimiste puhul tööliste esitajatele üldse on tehtud, kui teie selle aruärkimise vastu wõtate, siis saawad teised seltsimehed selle juures pikemalt peatama. Igatahes on aga näha, et sagedasti just politsei korrarikkumise algataja töölistekoosolekul on olnud. Näituseks Wõrumaal, Wiitina

wallas, samuti Tartumaal, Wana-Kuuste wallas, kus politsei sõjariistus olla ähwardanud koosolijaid laiali ajada. Edasi wõib weel nimetada seda, et omawalitsuse asutused, nagu näituseks wallawalitsused maal, kes põhiseaduse järele on riigiwõimu täidesaatwad organid kohtadel, ka walimistel teatud partei poliitikat ajawad, andes ruumi küll kõikidele kurnajate erakondadele, kuid mitte tööliste erakondadele. Kõigi nende takistuste peale waatamata, mis tööliste walimistel on tehtud, ei ole teie siiski saanud töölistesitajaid täiesti ära likwideerida, waid teie ise olete pidanud tunnistama, et töölistel on rohkem häält saanud, kui see teie eelarwes oli ette nähtud. Isegi kodanline ajakirjandus on sunnitud alla kriipsutama tööliste ühisele wäerinnale antud häälterohkust. Ei saa ka salata seda, et see häälterohkus oleks weel suurem olnud, kui tööliste walimistingimised oleks olnud sarnased teiste erakondade omadele. Kuid need walimised, ja eriti need kümmetuhat ristilöödud Tallinna proletariase häält näitawad ühtlasi, et see wõltsitud rahwatahtmine, mida teie siin praegu esitate, warsti maad peab andma tõsisele töörahwa tahtmisele.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Keerdo! Palun Teid päewakorra juurde jääda.

P. Keerdo (töörp.): Kui ma ettepaneku teen seda arupärimist wastu wõtta, siis wäga hästi teades, et teie, kes igasuguste kriukadega siia Riigikogusse olete tulnud, selle arupärimise tagasi lükata wõite ja seda wist ka tagasi lükate, sellepärast, et teie ei julge endi kohta tõtt kuulata.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liige Keerdo! Kutsun Teid teistkorda korrale.

P. Keerdo (töörp.): Teen ettepaneku seda arupärimist wastu wõtta, selleks, et teil vähemalt wõimalus oleks näidata, kuidas teie arwate musta walgeks teha. Arupärimise tagasilükkamine aga näitaks, nagu ma juba tähendasin, et teie tõtt kuulda ei julge.

Juhataja K. Wirma: (Hääletataks e.) Arupärimist on toetanud 22 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. J. Tomp'i, J. Reesen'i, P. Keerdo ja W. Kangur'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölis-spordiselts „Herkules'i“ sulgumise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Kehakultuuri arendamiseks moodustatud spordiseltside juhtimine seisis kunni wiimase ajani ainuüksi kodanluse käes. Ja nagu kodanlus igal ajal ainult oma klassihuwide seisukohalt on töötanud, nii on ta ka spordi oma klassihuwide teenistusse töörahwa wastu rakendanud. Spordiseltsid peawad olema nendeks klassiwahekordi pehmendawateks abinõudeks. Rekordijaht, marurahwusluse õhutamine ja toore jõu kultiveerimine on selle juures abinõudeks, millega proletariastes klassiteadwust katsutakse lämmitada.

Eriti tuleb see spordiorganisatsioonide klassiiseloost pärast ilmasõja lahtipuhkemist ilmsiks. Kodanlised spordiseltsid on muutunud otsekohesteks tagurluse kantsideks, kodanluse löökrühmadeks rewolutsioonilise tööliklassi wastu. Nii moodustasid hiljutise Norra suurstreigi ajal just kodanlised spordiseltsid organiseeritud streigimurdjate wäe tehnilise hädaabi nime all. Itaalia fascistide liikumise sõjawäeline ülesehitus tugeneb just kodanlistel spordiseltsidel. Sokolid Tsheho-Slowaakis moodustawad mingi rahwusmüütsi, keda juba mitmel korral on kutsutud wälja astuma wõitlewa proletariaadi wastu. Balti landeswehrlaste suurem protsent tuli ja sai oma kaswatuse Saksa kodanlistest spordiseltsidest.

Sellele kodanlisele spordiliikumisele on wiimasel ajal tööliklass wastu seadnud oma tööliste spordiliikumise, mis tööliklassi kehakultuuri arendamist kokku kõlastab tööliklassi üldise klassiwõitlusega. Lühikese aja kestel on tekkinud tugewad tööliste spordiorganisatsioonid, olgugi, et neil suurte ainelistel raskustega ja kõiksugu takistustega wõidelda tuleb.

Tööliste spordiliikumise kaswamisega häabub ühtlasi kodanline spordiliikumine, kuna tööliklassi klassiteadlikum osa kodanlistest spordiseltsidest üle tuleb oma spordiorganisatsioonidesse. Seda kodanliste spordiseltside tagasiminekut ei saa seisma panna ka rikkalikud riiklised toetused kodanlistele spordiseltsidele.

Eesti tööliste spordiliikumine on alles õige noor. Läänud aasta sügisel kutsuti ellu ülemaaline spordiselts „Herkules“

tööliste seas spordi arendamiseks. Kuid waewalt sai „Herkules“ oma tegewust algada, kui see siseministri määrusega (31. märtsil) suluti.

Nähtawasti on siseminister asunud seisukohale, et parem tööliste spordiliikumine juba ta alguses lämmitada ja seega kodanluse klassihuwides töötawate kodanliste spordiseltside kõdunemist päästa.

Sulgumise põhjusena on siseministri määruses ette toodud, nagu iga töölisorganisatsiooni sulgumisel, „Herkules“ riigiwastane tegewus, ilma et oleks näidatud, missugune jalgpalliwõistlus wõi muu sportiline tegewus riigikukutamiseks ette wõetud.

„Herkules“i“ sulgumisega on eriti töölisnoorsoolt wõetud wõimalus kurnawale ühekülgsel wabrikutööle wastukaaluks sportlisi harjutusi korraldada ja on näidatud, et walitsew kiht ainult kodanluse huwides töötawaid spordiseltse sallib.

Paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas leiab Wabariigi Walitsus, et sport demokraatlikus wabariigis ainult jõukate ainuõigus?

2) Kui ei, siis kunas tühistatakse „Herkules“i“ sulgumise määrus ja wõimaldatakse ka töölistel kehakultuuri arendamine?

3) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et töölistel samasugune wõimalus oleks sporti ajada, nagu see on kodanlusel?

Tallinn, 26. juunil 1923 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) J. Tomp.

J. Reesen.

P. Keerdo.

W. Kangur.“)

Sõna arupärimise põhjendamiseks on rkl. Reesen'il.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kõdunewad ning põhjawajuwad klassid... (N a e r.) on alati katsunud wägiwaldsete wõtete ja kõiksugu surweabinõude kaudu end wiimase silmapilguni wee peal hoida. Selleks hoiawad nad kinni igasugustest abinõudest ja kasutawad ära wiimaseid wõimalusi, et enese olemasolu pikendada ja kindlustada. Praegusel ajajärgul, kus ajaloos wastastikku wõitlewad kodanlus, kui kõdunew ja põhjawajuw klass, ja proletariaat, kui tõusew klass, tarwitab ko-

danlus tõuswa tööliklassi wastu äärmiselt karme abinõusid, et enese eluiga pikendada. Eelmisest arupärimisest kuulsime, kuidas meil walimistel talitati. Meie oleme siit kõnetoolilt küllalt wõtteid kuulnud, mida kodanlus töölisteklassi allasurumiseks on tarwitanud. Käesolew arupärimine tööliste spordiselti „Herkules“i“ sulgumise kohta on jällegi üks kodanluse wõtete paljastamine senni erapooletu katte all olewa spordiliikumise oma klassihuwides ärakasutamise, oma teenistusse rakendamise ning ainuõiguseks tegemise mõttes. Kodanlus püüab enesele anda rahvuslist demokraatlist iseloomu ja peidab end alati demokraatia sildi taha, mille juurde luuletatud kõiksugu õigused wabadustest, seadustest jne. Kuid need õigused ei ole mitte makswad tõuswa klassi kohta, waid on olnud senni makswad ainult walitsewa klassi, kodanlise klassi, selle kõdunewa ja kaduwa klassi kohta. Kui kodanlus ja walitsewad kihid ennast wõimul tahawad hoida ja enese eluiga pikendada, siis on see nende klassi seisukohast arusaadaw, et nad karme abinõusid tarwitawad. Aga meie tõuswa klassi esitajad ei wõi sellega rahul olla, kui see põhjawajuw klass enesele kõige kõlawamad õiguse ja seaduse tähed külge riputab ja sellega end kogu rahwa teenistusse tahab pakkuda ning kogu rahwa huwide eest seisjaks ning wõitlejaks kuulutada. Meie teame, et praeguses kapitalistlikes korras kodanlise klassi päralt on warandused, mis aastasadade jooksul see wäike kildkond oma kätte on kokku kogunud. Need warandused kuulutatakse pühaks eraomanduseks, mida puutada ei tohi ja selle waranduse walwele ja teenistusesse rakendatakse kõiksugused wõimuorgaanid, mis walitsewate kihtide keskkomitee poolt ellu kutsutakse.

Kehakultuuri arendamine, mis ühenduses on terwise ja waimuwärskuse alalhoidmisega, on senni olnud kodanluse ainuõiguseks ja kodanlus on seda terwise ja waimuwärskuse abinõu, mitte terwise ja waimu arendamise sihis ära kasutanud, waid on seda ära kasutanud oma klassi kindlustamise mõttes. Seda oleme meie ka ajaloos näinud ja seda wõime ka wiimase aja spordiliikumisest tähele panna. Kodanlus on püüdnud tõmmata kõiki töötawaid hulkasid oma spordiseltside, et nendest teha niisuguseid organisatsioone, kes tarwilikul korral ka oma musklite jõudu kodanlise korra teenistusse wõiks anda. Nii oleme wiimastel aastatel, eriti

pärast ilmasõda, kõikides maades näinud spordiliikumist eriti selles arenema, et kodanlus neist teeb oma klassi võimu toetamise organisatsioonid ja juhib neid võitluseks tõusva töölisklassi pealetungimise ja võitluse vastu. Spordiseltsid kasutatakse ära kodanliste kihtide poolt ka tööliste palgavõitluse allasurumiseks ja teistsuguste töölisklassi võitluse sihtide saavutamiseks. Nii on ka meil Eestis viimasel ajal, eriti alates 1921 a., spordiliikumine viidud valitsevate kihtide juhtimise alla ja on hakatud teda ära kasutama valitsevate kihtide huvides. Kaitseliitude osakondade juurde on asutatud spordiosakonnad, mis seisavad ühenduses kaitseliidu staapidega, ja need kaitseliidu staabid juhiwad spordiliikumist. Kui omal ajal meie lahkunud haridusminister härra Bauer ringkirjaliselt koolidele ettekirjutuse tegi, et õpilastel ei ole õigust osa võtta mingisugustest organisatsioonidest väljaspool kooli, mis mitte pedagoogilises nõukogus registreeritud ei ole, ja mis haridusministeeriumi loal ei ilutse, siis võisime ka leida ühisuste nimikirjadest, mida haridusminister heaks oli arwanud noorusele lubada, kaitseliidu spordiosakonnad.

Ma ei taha pikemalt peatada selle sihi juures, mida kaitseliit kodanlise väe võimu allshoidmiseks taga ajab. See on kõikidele selge, kuid ma tähendan, et tööliste organiseeritud osa ja ka klassiteadline osa ei või mitte ükskõikseks pealtwaatajaks jääda, kui nende klassiwennad saavad viidud niisugusele teele, mis nende huvidele vastu on. Ja sellest seisukohast läksid ka välja töölised ning asutasid iseenesele spordiseltsi, selleks, et oma klassihuvides spordiliikumist ära kasutada, kõdunewa ja põhjajawaja kodanluse häwitamiseks. Meile võib ju öelda, et „Herkules“ oli üks riigikukutamise organisatsioon ja arusaadaw, et sellepärast ei wõinud siin walitsewad kihid ükskõikseks jääda tema olemasoluga. Kui nüüd töölisklass mingisuguse organisatsiooni loob, siis arusaadaw mitte selleks, et tema ilutseks ja oleks, waid et ta wõitleks töölisklassi lõpusihtide teostamise pärast. Meie spordiliikumine ei olnud kindlalt weel oma ilmet saanudki awaldata. Igatahes mina arwan, et need sihid, mida tööliste spordiliikumine oma ülesandeks seadis, mitte weel wäga selged ei olnud, waid siin waele astuti sellepärast, et see tööliste spordiliikumine hakkas õige kiiresti laiali lagunema, ning selle läbi wõist-

lejaks sai kodanlistele spordiseltsidele, ja et kodanlistest spordiseltsidest hakkasid rakkuskäed tööliste spordiseltsidesse üle walguma. Ja kui spordiselts 31. märtsil siseministri ettekirjutuse põhjal suluti ning pärast seda saatkond siseministri pool järele pärimas käis, mispärast seda tehti, siis soovitas härra siseminister saatkonnale selleks tööd tegema hakata, et töölised astuksid kodanlistesse spordiseltsidesse, nagu „Kalewisse“ jne., aga see wastus ei rahuldanud saatkonda ja tema küsis, et mispärast ei wõi siis töölistel olla oma spordiühing. Selle peale wastas härra siseminister, et ja, waadake, teil on ju niisugune wiienurgaline märk, haamer ja sirp, mis on riigikukutamise organisatsiooni sümbol, ja sellepärast ei wõi mina sallida teie spordiseltsi. Kui temale wastati, et see on rahwuswahelise proletariaadi liikumise sümbol, siis naeratas härra siseminister selle peale ja lõpetas igasugused läbirääkimised.

Nähtawasti oli härra siseminister asunud sellele seisukohale, kui tema spordiselts „Herkulesi“ sulus, et parem juba liikumine tema algidus ära lämmatada, et siis oleks wähem kära ja ka wähem willu. Nii ei saanud spordiselts „Herkules“ üht aastatki tegutseda, kui tema juba suluti. Sulgumise põhjused, mis härra siseministri poolt ette on toodud, nagu wiienurgaline märk, sirp ja haamer on niiwõrd naiwid ja naeruwäärilised, mis ühegi registreeritud organisatsiooni sulgumise põhjuseks ei wõi alla. Kuid selle peale waatamata sulus härra siseminister „Herkulesi“. Ma ei kahtle selle juures, et kui töölised peaksid asüma näituseks niisuguse küsimuse juurde, nagu seda on kunstiküsimus, et siis ka walitsewad kihid ja kodanlus selle kunsti oma ainuõiguseks monopoliseeriksid.

Wähemalt hariduse laialilaotamise õigus on tööliste organisatsioonilt ära wõetud ja isegi ettelugemisi oma liigetele korraldada on keelatud ja seda wõlgneme tööerakondlisele haridusministrile ja tema eelkäijatele. Nüüd on ka hoolitsetud selle eest, et töölised ei wõiks wabas õhus koguda ja keha harjutada, et waheldust leida tüütawast ja wäsitawast wabrikutööst. Neil ei ole wõimalus seda teha, kuid ühele osale kodanikkudele—kodanluse wõsukestele ja pehmepeoga härrakestele on see wõimalik. See kõik näitab selgesti, mis sihis meie demokraatia edasi areneb. Nii ei ole kellegil kahtlust selle

kohta, et see walitsew kildkond ennast wägiwaldselt tööliste õlgadel püüab hoida. Aga tööliste organisatsioon ei saa sellega mitte kunagi rahule jääda, senni kunni see (Wahelhüüe: Kas mitte wettinud?) kõdunew ja põhjawajuw kodanline klass pole ära häwitatud.

Ma teen ettepaneku seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletataks.) Arupärimist on toetanud 23 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. L. Johanson'i, J. Wain'i ja P. Treiberg'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele endiste mõisatöölaliste raske seisukorra kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Maaseaduse teostamisega sel kujul, nagu seda wiimastel aastatel on toimetatud, on tuhanded mõisatööliste perekonnad äärmiselt wiletusse sattunud: neil puudub eluülespidamine,

nad jääwad ilma korterita ja maata. Mõisade jagamisega on nad kaotanud oma sennise töökoha. Kui ka üks osa mõisatöölimestest on maad saanud, siis liig wähe ja ebasoodsatel tingimistel. Maa, mida mõisatöölised lootsid saawat, on läinud ja läheb suurte lahmakutena isikute kätte, kes senni põllutöös ei ole tegewad olnud, ega mõtle seda ka edaspidi teha, waid kes maad edasi rendiwad, nii wahekasu teenides.

Mõisatöölised, kes wähemal määral maad on saanud, peawad kannatama raskete tingimiste tõttu: maalapikesed on antud neile elukohast kaugele, mõisahoonetest ei lubata korterit. Mõnel pool on warem antud maa uuesti ära wõetud, et anda üksikule wäljaspoolt tulnud kasutajale jne.

Olgu toodud iseloomulikkude näitustena maaseaduse teostamine järgmistes mõisades Tartumaal.

Haaslawa wallas olewast Kriimanni mõisast anti põllutööstusministeeriumi korraldusel arstiteaduse professor A. Paldrock'ile 150 wakamaa põllumaaga ja II diwiisi sideülemale Nurk'ile 105 wakamaa põllumaaga krundid ühes mõisasüdame ja nende maade peal olwate hoonetega, eriti suure, paarikümnealalise härrastemajaga. Mõlemad saajad elawad

linnas ja saawad riigi summadest kindlat palka. Sarnasel suurel määral maaandmise wastu isikutele, kes põllutööst senni kõrwal seisnud, protesteerisid ilma tagajärgedeta wallanõukogu ja maakonnawalitsus. Mõlemad maasaajad on maa edasi rentinud.

Põllutöölised said 6—7 wakamaad, mida 9 wersta tagant harimas peawad käima, sest et Kriimanni mõisa hoonetesse neile korterit ei lubatud.

Kawastu mõisast ei antud jagamisel mõisatöölisele sugugi maad. Mõisasüdame krunt lubati maakonnawalitsusele waestekodu asupaigaks. Et kodu awamine wiibis, anti sellest krundist maad mõisatöölisele — $\frac{1}{2}$ —3 wakamaad perekonnale. Kuigi siin mõisatöölisi oli 31 perekonda ja neid kaugelki maaga rahuldada ei suudetud, jagati sellestki mõisasüdame krundist metsaülemale abile 20 wakamaad ja aednikule 18 wakamaad põldu, maakonnawalitsuse protestide peale waatamata, kus tähelpanu juhti selle peale, et metsaülemale abi elab Kastres ja seal metsaülemal umbes 50 wakamaad kõige paremat mõisasüdame maad kasutada on. Metsaülemale abi peab Kawastus rentniku. Maakonnawalitsus jättis mõisatöölisele Luunja karjamõisast poolteist krunti. Töölised aga elawad 7—9 wersta eemal — Kawastus. Töölised soowisid neid krunte siiski wastu wõtta ja sinna eluhooneid ehitama hakata. Seda ei lubatud. Töölisele jäeti maad andmata.

Kabina ja Mäksa mõisast on saanud polkownik Jonson krundid 80 wakamaa põllumaaga. Kirepi mõisa maid jagades jäeti ka siit samale polkownikule põllutööstusministeeriumi korraldusel krunt. Mõisatöölised, kes maad soowiwad ise harimiseks, jäeti ilma.

Wasula mõisa maadest said mõisatöölised 1920 a. perekonna kohta 6 wakamaad põldu. Mõisatöölisele maad jagati Wene hingemaa eeskujul wargudeks. Et nii wäikesed maa-alad iseseiswat majapidamist ja hooneteehitamist ei wõimalda, palusid mõisatöölised maad juurde, mida saada wõimalik, sest et teda on suuremal määral põllutööstusministeeriumi ametnikkude, kõrgemate sõjawäelaste ja maakonnawalitsuse käes kasutamiseks. Töölisele palwe ei ole tähelpanu leidnud.

Ilmatsalu mõisast on antud ühele jaole töölisele maad ja ainult 2—3 wakamaad perekonna kohta. See ei luba neile

eluülespidamist. Tagajärjeta on nad põõranud põllutöoministeeriumi poole palwega, et neile wähe maad juurde antaks neist kruntidest, mis edasi renditud saajate poolt ja mida otstarbekohaselt ei harita. Nad toowad oma palwekirjas ette, et ühe krundi kasutaja on kõik oma heinamaa tükiwiisi wälja andnud, kuna ise hobust ja loomi ei pea, peale 2 lehma. Teise krundi kasutaja on oma maad edasi rentinud kellegile Jöksile, kellel juba omal krunt on. Osa maad olewat söödis. Omanik ise elawat Tallinnas.

Niisama on Alatskiwi mõisa ääremaadest töölistele 32% wakamaalised maalapikesed antud, ilma karja- ja heinamaata. Hiljem said lisaks 3 wakamaad heinamaad 10 wersta eemal — Kolkjast.

Saadjärwe wallas Woldi mõisas jäeti wallanõukogu poolt tööliseperekonna kohta 10 wakamaad. Paljud jäid ilma. Nüüd wõeti aga töölistelt üks krunt ära ja anti lisaks ühele kõrgemale sõjawäelasele, kellel juba mõisasüdame krunt oli ühes hoonetega. Seega saab see kõrgem sõjawäelane üle 150. wakamaalise krundi, tööliste 10. wakamaalised krundid planeeriti ümber — 5. wakamaalisteks, misjuures igalt tööliselt planeerimise rahaks 500 marka nõuti.

Pühajärwe mõisas jäeti 1920 a. mõisatöölistele kolm krunti. Hiljem anti need aga kasutamiseks põllutöoministeeriumi ametnikkudele, misjuures ühel neist — metsaülemal — juba isegi riigimaad kasutamiseks olid, metsaheinamaad umbes 200 wakamaad. Töölisel — 22 perekonda — jäeti täiesti ilma maata. Lõpuks anti tänawu wiie perekonna kohta — üks krunt. Teised kõik jäid ilma maata.

Ahja Wanamõisast anti põllutöölistele 3—5 wakamaalised krundid, kuna kaks krunti jäeti kasutamiseks endisele rentnikule Riiewesele, kellel omal mujal suur talu, ise Wanamõisas ei ela, waid selle edasi on andnud. Töölistest on suur osa maata, teised wajawad maad juurde, kuid maad lähewad suurte tükkidena üksikute isikute kätte, kes neid kasutama hakkawad — edasi rentides.

Endiste mõisatööliste rasket olukorda, mis wäljakannatamataks muutumas, tähele pannes, pööras Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada see äärmiselt raske seisukord, kus wiibi-

wad praegu mõisatöölised, kes maast, tööst ja eluasemest ilma on jäänud?

2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et maad antakse suuremal määral kui maaseaduse § 17. ette nähtud kõrgematele sõjawäelastele ja teistele üksikutele isikutele?

3) Kas on Wabariigi Walitsusel teada asjaolud, mis nimetatud mõisades aset leidnud?

4) Kui on Wabariigi Walitsusel p. p. 1., 2. ja 3. nimetatud asjaolud teada, mis tahab ta siis teha, et ka mõisatöölised saaksid eluülespidamiseks maad, leiaksid tööd ja maal elukorterit?

Seda arupärimist palume Riigikogu järgmise koosoleku päewakorda wõtta.

Tallinnas, 26. juunil 1923 a.

(Allkirjad) L. Johanson.

J. Wain.

P. Treiberg.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Küsimus, mida käesolew arupärimine puudutab, ei ole Eesti parlamendis mitte esimest korda päewakorras. Ta ei ole mitte uus küsimus, ta oli arutusel juba I Riigikogus, kus Riigikogu liigete tähelpanu selle peale juhtiti, missuguses raske seisukorras on mõisatöölised peale maareformi teostamist. Ilma maata, ilma elukorterita, ilma tööta — tähendab, ilma elu ülespidamiseta. Seekord küsiti walitsuselt, mis mõtleb tema mõisatööliste seisukorra parandamiseks ette wõtta. Wastus oli lühike ja lihtne: — „Ei mõtle midagi teha!“

Siiski asus I Riigikogu teisele seisukohale ja wõttis vastu ülemineku-wormeli, kus walitsuselt tegewust nõutakse selle küsimuse lahendamiseks. Kuid seda Riigikogu soowiawaldust ei täidetud. I Riigikogu läks laiali; tema ei saanud seda nõudmist uuesti korrata. II Riigikogu peab seda küsimust täies ulatuses järele waatama juba sellepärast, et seisukord palju halwemaks on läinud. „Ei mõtle mõisatööliste seisukorra parandamiseks midagi teha!“ See on punase niidina läbi käinud meie maaseaduse teostamisest ja tagajärjed annawad ennast igapäew ikka enam ja enam tunda. Igapäewaga läheb see küsimus ikka terawamaks ja kohati on maad wõtnas isegi meeletu. Igapäewaga kaswab maal nende hulk,

kellel ei ole korterit ja keda sennisest elukorterist välja on aetud ja kellel tööd ei ole. Tööd neile ei ole korraldatud, mida lubas omal ajal walitsus. Ja kui ühele osale mõisatöölilistele on maad antud, siis wiimasel ajal tõuseb esile see nähtus, et sedagi maad kas täiesti ära wõetakse wõi jaotatakse. Mõisatöölised on praegu, nagu mingisugusesse ummikusse aetud. Linnas puudub tööstus, ta ei ole meil weel arenenud niiwõrd, et ta uute töökäte linna walgumist kuidagi wõimaldaks. Isegi kutsetöölisi on linnas tööta ja peale selle maatöölised, eriti mõisatöölised, ei tunne kutsetööd, välja arwatud wast üksikud juhtumised. Puuduwad linnas ka elukorterid, mis rahwa linna walgumist wõimaldaks. Riigi piirid on praegu kinni ja ka väljaspool riigi piirisid on niisugune olukord walitsemas, mis väljarändamist meie maal kuidagi ei wõimalda.

Meie mõisatöölistel on suured perekonnad ja see takistab nende palkamist talutöösse, isegi siis, kui selleks wahest tahtmist on. Pole ju meie taludel sarnaseid ehitusi, kuhu wõiks paigutada suurte perekondadega töölisi. Ja mis siis jääb meie mõisatöölistel üle? — Kas niisugune seisukord, nagu ärapõlenud Piirissaare elanikkudel. Kui teie oleks liikunud kewadel peipsiäärsetes maakondades, siis oleksite näinud inimesi, kes wäikesed kompsud seljas maanteedel liikusid; perekonnad — mehed, naised ja lapsed, lagunesid üle maa laiali, isa ühte, ema teise ja lapsed kolmandasse tallu, kus aga keegi tööd leidis. Need olid rannaäärsed wenelased, kellel eluülespidamine kohapeal puudus ja kes sellepärast olid sunnitud perekonda töö pärast lõhkuma, et aga eluülespidamist leida. Kas meie mõisatöölised peawad ka niiviisi üle maa laiali walguma, maanteid mööda käima niiviisi, et üks perekonnaliigetest siin, teine seal tööd otsib? Ja missugune see töö ka on, mis praegu meie mõisatöölilistele pakutakse?! Selleks toon näituse Tartumaalt, kus üks endine Luunja mõisa tööline mulle tõendas, et temale maksetakse 7 marka tunni eest. Muidugi pakkumine on suur ja see rõhub palgad alla. Nii on mõisatööliliste seisukord maal muutunud raskemaks kui tema kunagi enne oli, nende seisukord, kes olid lootnud maad saada, kuigi omal ajal hingemaa kujul. Nende seisukord, kes just kõige enam oma higi ja waewa on pannud mõisamaadesse ja kelle lootusi on wäga kujukalt kirjeldanud Friedebert Tuglas. Unustatud on meie

rahwa sennine minewik, unustatud on meie rahwa sennised lootused, mis nad põlwest põlwe on kandnud. „Hingemaa! Missugune sõna, mis tema kõik tähendab! Ta tähendab hobust, lehma, oma peawarju, wabana olemist maksudest, wabana raskest orjusest... Hingemaa! Missugune kurwatooniline sõna, mis kõige raskematel ikalduse- ja mureaastatel kui leinakella hääle üle kodumaa on kostnud! Lapsed jooksid särkiwäel külatanumis — räägiti: „Kui isa saab hingemaa, siis ostab ka mulle saapad ja ema teeb püksid.“ Lapsed tõusid, käisid mõisa orjamas, — räägiti hingemaa. Inimesed said wanaks, surid, — wiimane õhkamine oli aga: „Hingemaa!“ Terwed põlwed kaswasid selles lootuses üles, et ükskord tuleb „kroonu maa“. Uskugi wahetati, et aga saada maad.“ Kujukamalt ei wõi rahwa soowisid enam keegi kirjeldada. Nüüd on see „kroonumaa“ tulnud. Rahwa jõupingutus, mis tehti ajalooliselt soodsal silmapilgul, tõrjus kõrwale suure ja wägewa mõisnikuseisuse, tema eesõigustega, wõeti ette suureulatusline maareform, wõeti ette selles lootuses, et rahuldada rahwa lootusi, mis põlwest põlwe kantud. Ja nüüd kolme- ja pooleaastase teostamise järele? Kõik teisiti läinud, nii et meeletu hõõrdumise hakatakse kinni hiiudest. „Mõisade tükeldamine seisma“, see on, parun senni mõisa tagasi, kunni härrad Reesen, Keerdo ja kompanii oma maakomiteed asutawad. Niikaugele on wiinud meid see kildkonna poliitika, mida ajawad need, kelle käes Eesti kapitaal ja kes ennast selle aja jooksul on suutnud maksma panna. Muidugi, nende tarwitada on ka need jõud, kes Wenemaalt siia tulewad, et ajutiselt siin mitte ainult warjupaika leida, waid ka ennast maksma panna ja kes on suutnud oma isiklisi huwisid täita enam, kui seda rahwa seisukoht lubab, rahwa willetsust ja häda tähele panemata jättes ning meie rahwa ja riigi tulewiku wastu huwi tundmata. Ma mõtlen nende inimeste peale, kes praegu kõiki meie asutusi täidawad, mitte ainult välisministeeriumis, waid ka sise- ja põllutööministeeriumis juhtiwatel kohtadel praegu asuwad. Meie jõukahi poliitika on awaldunud kõige tuntawamalt just meie maaseaduse teostamisel ja nimelt selles, et suured lahmakud maad üksikute isikute kätte antakse, kes põllutöös senni tegewad pole olnud, waid maad kui wara tahawad, et seda edasi rentida ehk kui lootused eraomanduse asjus täide lähewad, ära müüa. Suured

maatükid antakse ka eraisikutele asutuste nime all kasutamiseks, niisama ka ametnikkudele, kelle hulgas just suur protsent on neid, kes, nagu ma juba tähendasin, hiljuti Wenemaalt on siia tulnud. See rahwaosa, kes on olnud senni maaga seotud ja kellele ta senni isiklikuks tööalaks olnud, tõrjutakse suures enamuses maast eemale. Ära on unustatud põhimõte, et maad tulewad anda neile, kes seda ise hariwad. Jääb järele ainult nagu mingisugune põhimõte, et oli tarwis kõrvaldada wõõrast soost mõisnikka, et Eesti soost mõisnikka asemele panna. Kuid maareformi küsimus ei ole mitte were küsimus ja seda peaks ka maaseaduse teostamine näitama. Kuid näib, nagu läheksid igasugused lootused selle rahwa juures, kes maad lootis saawat, täiesti nurja. Et see nii tahab minna, seda näitawad kõige pealt meie maaseaduse teostajate püüete siht ja teiseks, mõisatöölise igapäewaga halwemaks muutuw olukord. Põllutöömisteeriumil puudub üldse nagu tahtmine selle olukorra peale tähelpanu pöörata, olgugi, et otse riikliselt lubamata on sarnast suurt hulka, nagu mõisatöölised seda on, kultuuriwastasesse seisukorda tõugata. (Wahelhüüded kommunistide poolt.) Muidugi härra Reesen'il ja teistel, kes teie seal istute, wõib see seisukord, millesse mõisatöölised on sattunud, waga kasulik olla, (Hulgalised wahelhüüded pahemalt poolt. Juhataja K. Wirma helistab.) sellepärast, et see toob teile juurde uusi poolehoidjaid, kuid teie peaksite ka meelde tuletama, et rahwa kannatustest ei ole õigust kellegil tulu lõigata ja ei ole õigus ka teil seda teha. Mina arwan, et kui teil tung peaks tulema selle eest, et teil poolehoidjate arw on kaswanud, kellegi kätt pigistada, siis nende hulgas tingimata peaksid olema kõrgemad ülemused, härrad Einbund, Soots ja põllutöömisteeriumi Rostfeldt, kelle poliitika siin tagajärgi on andnud ja eestkätt just härra Päts, kui selle poliitika üldjuht. Nende poliitika on seda wõimaldanud, et teie praegu siin nii suurel hulgal olete ja kui mõisatöölise seisukorda käsitatakse, nii lõbusasse meeoleolu satute, nagu teie praegu olete. Sest see, mis meie maal sünnib, on wesi teie weskile. Kuid riigiwõim ei wõi sarnasele seisukohale asuda. Kui tema wõttis mõisatööliselt töowõimaluse, siis on ühtlasi tema kohus nende eest hoolt kanda, nende seisukorra parandamise eest hoolitseda.

Tema kohus on selle eest hoolitseda, et mõisade jaotamisega mõisatöölised oma eluülespidamist ei kaotaks.

Mõisatöölised on jäänud ilma maata ja ilma tööta. Igalpool on teid leitud, kuidas mõisamaid juhtida kõrwaliste isikute kätte, endisi mõisatöölisi kõrwale jättes. See wäikene osa, kes endistest maatöölisest maad on saanud, sai seda nii raskestel tingimistel, mis sunnib arwama, et siin teatud siht on olemas, et nagu püütakse näidata, et meie mõisatöölised maad ei suuda harida. Sellepärast tulewadki esile sarnased nähtused, et maad antakse wähe, lapikene põllumaad ja selle juurde heinamaa, mis wahest 10 wersta elukohast kaugel. Suurtalupidaja wõib ju harida maad, mis asub 10 wersta kaugel, tal on hobuseid ja sinna pääsemine ei tee suuri takistusi, wäikemaapidaja peab selleks hobust palkama, sest maalapikene $\frac{1}{2}$ —9 wakamaad hobusepidamist ei luba.

Ei looda ka wõimalusi elukorterite ehitamiseks enne, kui wälja on aetud senisest elukohast. Maad on saanud mõisatöölisest õige wäikene arw. Toon näituse Tartumaalt: Seal jagati 1922 aastal 35 mõisa ja 5 mõisaosa. Wõib olla, et need arwud ei ole punktipealsed, kuid wahe on igatahes wäike. Kruntisid on planeeritud 973, neist eriotstarbeks 179, nendest metsawalitsustele 9 ja mõisatöölisetele 29, kõrgematele sõjawäelastele aga 37 krunti. (Wahelhüüe: Teie endine seltsimees Sternbeck sai ka!) Maasoowijaid oli 2382, saajaid oli aga 720. Mõisatöölisi on wähemalt 2000 perekonda, kui iga perekond oleks 3-hingeline, siis teeks see wälja 6000 hinge. Seda 6000 hinge on rahuldatud 29 krundiga! Wõiks tuua üksikuid näitusi selle kohta, kuipalju siin ja seal Tartu maakonna mõisades töölisi ilma maata on jäänud, kuid need on üksikasjad.

Kuidas selle 29 krundi wäljajagamist teostati, seda küsimust puudutab ka arupärimine. Sel ajal, kus tegelikud maaharidajad, isegi eesõigustatud sõdurid ilma jääwad, juhatakse maa üksikute isikute kätte, kellel selle järele mingit tarwidust ei ole. Näituseks Kriimanni mõisast antakse 150 wakamaad põllumaad professor Paldrock'ile ja üle 100 wakamaa põllumaad sõjawäeametnik Nurk'ile. Peale selle teised maad, hooned, kus üle 20 tuba ja muud kõrwalruumid kasutada. Õeldakse, need olla ristimehed. Mina ei hakka seda arutama, kuiwõrd ristide and-

mine neile põhjendatud oli, see on rohkem rahvuswabameelse partei asi, wast wõtawad nemad selle kohta edaspidi sõna, sest lubadusi on nemad ajalehtis selle kohta küllalt andnud. Nii jätan selle küsimuse senni lahtiseks, kuiwõrd strateegiline punkt oli Kuressaar, kus oli professor Paldrock arstiks ja selle eest wabadusristi sai, ja kui arst wabadusristi sai, miks siis welsker ilma jäeti? Wõib olla, et see küsimus kord üles tõuseb, kus ajalugu hindab meie wabadusristide andmist ja meie iseseiswuse wõitlust ning siis selgub, kes wõitsid selle iseseiswuse, kas rahwas ja need, kes mulla all, wõi need, kes nüüd on risti saanud ja eesõigusi wastu wõtawad, näituseks meie warustusülemad jne. Kui aga ühes wabadusristiga maad antakse, siis, mis põhjusel nii suurel hulgal põllumaad, kõige paremas maakohas ühes hoonetega, kuna wabadusristi saajatele on lubatud anda normaaltalud. Miks siin niipalju maad juhitakse ühe kätte, kuna töölised selle juures ilma jääwad? Maaseaduse § 17 ütleb, et „nõli-seks tarwitamiseks antakse maad neile, kes ainult maapidamisest elawad, ühe perekonna ja kahe hobuse töönormi suuruses, silmas pidades maa headust, seisupaika ja muid kohalisi olusid.“ Wõi arwatakse, et § 17 käib ainult nende kohta, kes ainult maapidamisest elawad? — See tähendab, teistele kõrgematele isikutele, sõjawäelastele, wõib siiski suuremal määral maad anda, kui § 17 ette nähtud, iseenest mõista, et need isikud seda maad ise kasutama ei hakanud, sest et nad riigiteenistuses seisawad ja ka teisel juhtumisel poleks nad seda ka teisiti teinud, waid rentisid edasi.

Kawastu mõisas, kus maad 1920 a. wälja jagati, jäeti mõisatöölised täiesti ilma, kuigi seal mõisatöölisi suurel arwul oli. Mõisasüdame krunt lubati põllutöoministeeriumi poolt maakonnawalitsusele waestekodu asutamiseks. Et aga selle awamise eeltööd aega wõtsid ja seda kohe ei suudetud korda saata, jagati see krunt wälja mõisatöölisele. Kuid ka siin leidis põllutöoministeerium tarwiliku olewat osa ära anda oma ametnikkudele, kellel omal juba maad mujal olemas olid. Protestid, mis omawalitsuste nõukogud awaldasid selle wastu, jäeti tähele panemata, kuigi mõisas 31 perekonda mõisatöölisi oli. Nii jagati sellestki mõisasüdame krundist metsaülema abile 20 wakamaad ja aednikule 18 wakamaad põldu. Tähendab, peeti ka selle wäikese maosa wäljajaga-

mise juures ametnikka silmas. Niisamuguseid teateid wõib tuua ka teistest mõisadest.

Kabina mõisast sai omal ajal polkownik Jonson krundi 80 wakamaa põllumaaga. Ma palun seda tähele panna ja silmas pidada, et 80 wakamaa põllumaaga. Ta sai muidugi krundi jälle etteteelamise kaudu. Käesolewal aastal aga leiti tarwiliku olewat Kirepi mõisamaade wäljandmisel samale isikule uus krunt juurde anda, kuigi töölised selle juures ilna pidid jääma. (Wahelhüüe: Kas ta wana tagasi ei annud?) Ta ei olnud siis, kui selle wastu protesteeriti, wana weel tagasi andnud. Ta ei saanud mitte ükski Kabina mõisast, waid sai ka Mäksa mõisast. (Wahelhüüe paremalt poolt: Nii, et kõik on wale teated!) Minu teated on saadud ustatawatest allikatest, maakonnawalitsusest ja kohapealse rahwa käest ja teie wõite selle wastu waielda ja seletada seda pärast, kui midagi muutunud on. Neid teateid on kinnitanud isikud, kes seda kõike kindlasti on teadnud. Wõib olla, et nüüd juba need protestid, mis selle wastu on tõstetud, on osaltki tähelpanu äratanud, kuid selle kohta wõite pärast sõna wõtta. Raadi wallas Wasula mõisamaadest said mõisatöölised 1920 a. perekonna kohta 6 wakamaad. Sealtsamast said aga ka maad kõrgemad sõjawäelased, kuna suur osa mõisatöölised pidid maast ilma jääma ja kõrgemad sõjawäelased oma maa, nagu see harilik nähtus on, edasi rentisid. Sellejuures oli maaharimine nõnda halb, et isegi tuli selle küsimuse arutamiseks luua uurimiskommisjon, kes koha peal järele waatas ja leidis, et maad mitte nii haritud ei olnud, nagu seda tegema oleks pidanud. Nähes, et seisukord sarnane on, leiti, et mõisatöölisele on wõimalik maad juurde anda. Mõisatöölised aga ei ole siiski senni rahuldumist leidnud. Maa hoitakse edasi nende isikute käes, kes selle harimise peale tähelpanu ei pööra.

Woldi mõisast anti kõrgemale sõjawäelasele krunt, mille peal asuwad paremad hooned ja mille põllupinna suurus on 57 wakamaad, heinamaad 19 wakamaad jne. Peale selle on tema käes kasutada postijaama krunt, 24 wakamaad põllumaad ja 18 wakamaad heinamaad. Nähtawasti sellest kõigest oli temal wähe, anti weel kolmas krunt juurde, mille suurus oli 29 wakamaad põldu ja 6 wakamaad heinamaad. Sellega oleks siis sel-

lel kõrgemal sõjawäelasel tasuta krunt 86 wakamaad põldu, 25 wakamaad heinamaad. Ja kui siia juurde arwata veel postijaama maad, siis saaks see kõrgem sõjawäelane käesolewa aasta 1-st maist peale kokku maad: 110 wakamaad I-se wäärtusega põldu, 64 wakamaad heinamaad, muidugi peale selle sai tema 500.000 mk. raha. Mõisatöölised aga peawad leppima wäikese maalapiga, kuna suurem osa mõisatöölisest ilma jääb. Niisugune seisukord on ka mujal. Kui mõisatöölisete maad juurde on antud, siis antakse seda kaugelt 9—10 wersta tagant, mille kohta ka arupärimises teateid on olemas. See maa, mis mõisatöölisetele kätte antakse, on liiga wäikene, pool wakamaad, 3 wakamaad, parematel juhtumistel natukene rohkem. See ei wõimalda veel eluülewõlpidamist neil tingimistel, mis praegu maal walitsemas, kus pole ümbruskonnas tööd leida, kus walitsuse poolt tööülekorraldamiseks mingisuguseid samme pole astunud. Wõib olla, arwatakse, et meie mõisatöölisel rohkem maad üldse tarwis ei ole. Ja siin wõiwad, härrad põllumehed, meie waated küll lahku minna. Nagu kodanlised lehed kirjutawad, on meil wäga tähtsaid ja wäga tarku põllumehi, kes mitte ainult kaera ja kartulid lillepotis ei kaswata, waid selle juures isegi tulusalt suuri oina- ja lambakarju peawad. Siiski mõisatöölised nii läbi ei saa, neil on maad tarwis. Neil on õigus selle maa peale, kõige pealt wastawal suurusel, et see eluülewõlpidamist wõimaldaks. Peale selle on neil tarwis tööd ja elukorterit. Kõige selle täitmine peaks olema üks neist küsimustest, mille juurde põllutöömõinistarium, mida warem, seda parem, tulema peaks. Kuid näib, nagu walitseks meie walitsetawate kihtide keskel mingisugune wihawaen mõisatöölisete wastu. Nüüd on ju aeg, kus üldse proletariaadi wastu waenu tuntakse, teda, nii ütelda, wastu seina suruda tahetakse. Selleks kuulduwad ässitused, sajatused, ähwardused ja ajakirjandus toob ära kõik eeskujud mujalt, mis wähegi ära tuua annab. See wõib ju kõik omane olla meie teatud parteidele, kuid meie riigiwõim ei tohi mitte sarnasele seisukohale asuda, kui ta tahab rahwa üldhuwide teenistuses olla. Muidugi, ma ei arwa, et seda aiati suudetakse olla, kuid seda ei tohi kunagi unustada, et mõisatöölisi ikkagi suur osa meie rahwast on. Põllumeestekogude häälekandja „Kaja“ kirjutab, et põllumehed on Eestis kõige riigiustawam kiht, neil on oma kinnis-

warad, oma maa-ala. Seda ei wõiwat teiste kihtide kohta mitte ütelda, isegi mitte äriliste ja tööstusliste ringkondade kohta; ei nimetata ka majaperemehi, kelle esitajad küll nii wäga põllumeestele lähedal istuwad, kuid keda siiski on ära unustatud, kui meie riigiustawamaid kodanikke üles loetakse. Nähtawasti arwatakse, ja seal on ka öeldud, et meie tööliklassi mitte riigiustawate hulka lugeda ei wõi. Et meie kapitaalimehed Eesti iseseiswusest wähe hooliwad, see on ju kindel. Siin ei ole seda leidust mitte põllumeestekogude häälekandja teinud, waid see on igalpool nii olnud.

Alles hiljuti ütles üks mees nende rikaste hulgast, kes rahwa usaldusalune: „Minul on ükskõik, kas siin Wene, Saksa wõi Eesti walitsus on, mina ikka leiba saan.“ (A. Tupits (põl.): Kas ma haridusminister wõi makaroni wabrikant olen.) Noh, see mees, kes makaroni wabriku asutas, on ammu teie juurde üle läinud ja teie olete teda kahe käega wastu wõtnud. Need mehed, kes omal ajal isiklikka huwisid täites pugesid. (Paremalt poolt: Sotside hulka.) .. pugesid igale poole, isegi sotsiaaldemokraatlisesse parteisse, need on ammugi juba üle läinud teie juurde ja täidawad teie ülesandeid hästi. Need mehed olid, wõib olla, ainult ajutiselt komandeeritud meie hulka, kuid nüüd on nemad oma õige koha leidnud.

Et aga põllumeeste kiht oma täies koosseisus oleks alati iseseiswuse poolehoidja olnud, seda ei tõenda mitte okkupatsiooni aeg, waid oleks paljugi ette tuua sellest ajast, nende kohta, kes endid praegu ütlewad patenteeritud patrioodid olewat. Tööliste poolehoid aga awaldus Eestile ka okkupatsiooni ajal. Põllumeestekogud näiwad arwamisel olewat, et riik — see on nemad. Kui on kaitstud põllumeestekogude huwid, siis on kaitstud ka meie riigi huwid. Kui kaugele sarnane seisukoht wiia wõib, seda näitab osalt Bulgaaria. Meie põllumeestekogude seljatagune ei tee rohkem wälja, kui waewalt $\frac{1}{6}$ meie rahwast. Sealjuures tuleb ka seda silmas pidada, et see arw, mis siin neil esitajaid on, mõõduandew ei ole, sest siin hulgas on ka nende äriliste ringkondade esitus, keda nende ajaleht riigiustawaks ei taha tunnistada. Ka töölistel on õigus nõuda, et nende seisukoht otse kultuuriwastaselt alla ei surrutaks. Mõisatöölisega on aga senni seda tehtud. See poliitika,

mida senni on aetud iseäranis maareformi teostamise juures, ei anna tunnistust nende kihtide ettenägemisest, kes seda poliitikat praegu ajavad. See on kitsa kildkonna huwide tagaajamine ja niisugune tegewus käib alati kogu rahwa ja tema huwide vastu. Selle poliitika tagajärjed on end ilmutanud wäga kujukalt wiimastel walimistel ja ärgu arwatagu, et kommunistide juurdekasw Riigikogus tuleks kirjutada nende juhi Reesen'i ja teiste aktiivsuse arwele. Seda mitte kaugeltki, waid nemad on ainult tööriistad ja kes siin kõigesuuremaks teguriks on olnud, need istuwad seal (näitab käega põllumeestekogude poole). Mina olen kindel, et kui meil Eestis kommunismi edu üle raamat kirjutatakse, siis seal parempoolsed tähtsad nimed teatud aupaistuses ja teatud lugupidamisega nimetatud on. Sennine poliitika on mõjunud kommunismi kasvatamiseks paremini, kui seda ükski tõsine kommunist endale ette kujutada wõis. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Miks teie kardate kommunismi?) Meie kommunismi ei karda, waid meie wõitleme kommunismiga, sellepärast, et meie asume teistsugusel seisukohal ja meil on oma tõekspidamised ja sihid. (J. Temant (põl.): Jaga ja donmõlema d.) Mis jagamisesse puutub, siis on Eesti riigi wiimaste aastate ajalugu näidanud, et palju on jagatud ja kes saanud on, need istuwad ikkagi seal pool (näitab käega paremale poole põllumeestekogude peale.) Kõik, kes maal on liikunud ja seda hirmust seisukorda näinud, kuhu endised mõisatöölised tõugatud ja kõik, kes seda isegi meelegaheitmiseni wiltsat seisukorda on tähele pannud, peawad tunnistama, et mõisatöölise seisukord on niisugune, mille parandamisele tuleb asuda. Hoiatawaid märke, neid on küllalt selleks, et sellega wiwitada ei wõi. Mis puutub meie maaseadusesse, siis ei ole meie maaseadus mitte milleski süüdi, sellepärast, et seda seadust kergesti wõib muuta, nagu iga teist seadust. Teiseks, ei ole ükski seadus kunagi nii täielik, et teda nii wõi teisiti teostada ei saa. Kõigeparemaid asju wõib ka ära rikkuda. Kui teie praegu mõisatöölise seisukorda maal tähele paneks ja ma arwan, paljudel oli see wõimalik, kui nemad maal on liikunud, siis peate teie tunnistama, et see on alatoitus ja kidunemine, mis mõisatöölise eluhoonetes walitseb. Mõisatöölise elu ajab neid meelega-

äraheitmisele ja ajab neid ka sealt abi lootma, kust seda tulemas ei ole, abiotsimisele, mida kuulutab ühise wäerinna töörahwa walitsus, mida kuulutab Reesen ja kellele kaasa tunneb nähtawasti ka paremalt poolt härra Tupits, sest alati on siin ilmas nii olnud, et see äärmus ja see äärmus (näitab käega pahemale ja paremale poole) on alati üks teisele sõbralikult kätt annud. See on alatoitus ja kidunemine, mis vastu wahib meie mõisaõuedes aelewate laste weretutelt ja haigetelt palgedelt. (Wahelhüüe paremalt poolt: See on sentimentaalne!) See on sentimentaalne ja selle küsimuse juures wõiwad hirwitada ainult need, kelle südametunnistus on mustem, kui oktoobrikuu pori. Mõisatöölise küsimus nõuab walitsuse tähelepanu ja mina arwan, et Riigikogu peaks tänase arupärimise vastu wõitma. Mina tahan loota, et selle arupärimise poolt hääletawad ka tööerakond, asunikud ja demokraatiline liit. Juba sellepärast, et see küsimus, mida I Riigikogu üles on tõstnud, ja senni otustamata on, ka II Riigikogus arutusele tuleks. Selle vastu ei pea ka wististi midagi keskerakondadel ette tuua olema. Iseäranis saawad aga selle poolt olema kõik need, kes usuõpetust koolis tahawad näha, sest on kirjutatud palwes — meie igapäewast leiba anna meile tänapäew — mida põllumehed enesele walimise ajal loosungiks on wõtnud. Sellepärast loodan, et ärge takistage mitte oma inimliku jõuga selle palwe täitmist mõisatöölise juures. Mõisatööliselt on aga ära wõetud igapäewane leib ja nende seisukord läheb sellepärast päew-päewalt halwemaks.

Ma loodan ka siiski, et põllumehed selle arupärimise poolt hääletawad, juba sellepärast, et wõimalust anda põllutöoministrile, härra Rostfeldt'ile, seletust anda ja sellega kaasa aidata, et tema koht meie maareformi teostamise ajaloos kindlaks ja jäädawaks jääks, et tema isik selles ajaloos suremataks jääks.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Kaugelt üle 25 Riigikogu liikme toetawad arupärimise-ettepanekut, sellega on arupärimise-ettepanek vastu wõetud.

Riigikogu läheb päewakorra järgmise punkti juurde.

8. Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartus 1. mail tööliste rongikäigul sõjawäe poolt toimepandud wägiwalla kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„1. mail s. a., rahwuswahelisel tööliste wõitluspühal, korraldas Tartu töölisühisuste kesknõukogu tööliste rongikäigu linnast Tähtwere parki.

Rongikäigule tulid Laia ja Jakobi tänawate nurgal Tähtwere

pargi poolt wastu ratsa sõjawäeosad täies sõjawarustuses. Sõjawägi liikus 6—8 mehelistes ridades tänawa kõige kitsamas kohas rongikäigule wastu. Rongikäik nihkus enam paremale poole kõnniteele, et sõjawäeosa mööda läheks. Selle juures on weel teada, et sõjawäe nõndanimetatud jalutuskäik just Jakobi tänawa algul Tähtwere pargi läheduses 10—15 min. oodanud on. Sama palju jäi ka hiljaks tööliste rongikäik, mis pidi kell 11 walmis saama, kuid minema liikus kell 11.15 min.

Ratsawäeosad tungisid otse rongikäigu sisse. Eskadroni komandeeriw ohwitser, mõne äratundmise järele ritmeister Leeman, tormas hobuse seljas, wiimast kannustega riiwides, ilma mingisuguse hoiatusega otse rongikäigu sekka, tahes meelega korratusi sünnitada ja nõudis mõnede plakatite mahawõtmist. Kui seda ei täidetud kihutas wiimane hobusega plakatikandja peale; mõõka paljastades käristas ta ühe plakati lõhki ja tahtis selle kandjat töölist Aug. Kuhlberg'i mõõraga läbi torgata, mis aga korda ei läinud. Selle juures käsutas ohwitser: „Edasi, wõtke ära!“, ise hobusega rahwa hulgas keerledes. Hobuste all said wigastada Helene Kaiw, Helmi Aigro raskemini ja paljud teised kergemini. Kuuldes mõnelt hobuse alla jäänud tööliselt protestisõnu, käskis ohwitser „arreteerida“ plakatikandjat Aug. Kuhlberg'i ähwardades wiimast rewolwriga. Välispolitsei kordniku ja ühe sõjawäelase kaasabil arreteeriski ohwitser A. Kuhlberg'i ja laskis ta politseikordniku ja sõjawäelase poolt läbi otsida, ise rewolwriga maha lasta ähwardades. Rongikäigu raiooni korrapidaja Karl Otter'i järelepärimise peale, miks arreteeritakse Kuhlberg, ähwardas ohwitser rewolwriga ka Otter'i maha lasta ja laskis arreteerida wiimase, kogu aja sõimates töölisi „tahmanägudeks“, „kaabakateks“ jne. Need mõlemad arreteeritud talutati ratsawäe staapi, sealt Tartu linna

politseisse ja wiimaks kaitsepolitseisse, kust peale ülekuulamise ja läbiotsimiste lahti lasti ja Kuhlberg kaitsepolitsei poolt walwe alla kuulutati. Rongikäigus wigastada saanud Helmi Aigro ülekuulamisel pajatas ülekuulaja politseikordnik: „Paras Teile, mis Teile rongikäiku läksite. Teid oleks wõidud kõik puruks ajada.“

Kõiki eelpool ettetoodud asjaolusid arwesse wõttes, wõime oletada, et siin tegemist ei ole ratsapolgu ohwitseri juhusliku wäljaastumisega, waid et siin plaanikindlalt on katsutud Tartu tööliste rongikäiku rüüstata. Sõjawäe „jalutuskäik“ ratsawäeosades 6—8 mehelistes ridades komandati rongikäigu peale ära wõtma plakatid jne., mis ei sündinud, wõib olla, sellepärast, et sõdurid keeldusid seda teemast. Välispolitsei tegewus seisis nähtawasti kokkukõlas ohwitseri wäljaastumisega, kes täitis ohwitseri seaduswastast käsku: arreteeris, läbi otsis ja arreteeritud staapi, välis- ja kaitsepolitseisse wiis. Pealegi ei teinud välispolitsei kordnikud mingisugust katset korratuste ärahoidmiseks.

Ülalkirjeldatud wägiwallaakti peale tähelepanu juhtides, paneb Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Wahtsusel ülalkirjeldatud tööliste rongikäigu terroriseerimine teada?

2) Kas on süüdlased wastutusele wõetud?

3) Kas ja mida on Wabariigi Walitsus rongikäigus kannatada saanute hoolitsemise alal teinud?

4) Mida mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et töölised edaspidi oma rahwuswahelist wõitluspüha ja muid rongikäike wõiksid pidada ilma niisuguste wägiwallaaktideta?

Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) H. Heideman,
P. Keerdo,
R. Pälson.“)

Arupärimise põhjendamiseks on sõna rkl. Heideman'il.

H. Heideman (töörp.): Praeguse walitsewa kodanlise klassi haudawarimise üheks tundemärgiks on see, et tema äärmiselt närwilikuks läheb. Seda närwi-

likkust awaldas tema ka „Püha Jüri“ kutsikatega ja sõjawäelaste wäljaastumise teema Tartus 1. mail.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Heideman, ma palun mitte haawawaid ütelsi tarwitada.

H. Heideman (töörp.): Kui Tartu töölisühisuste kesknõukogu korraldas Tartus tööliklassi wõitluspüha pühitsemist 1. mail, siis sel ajal kubisesid kõik kodanlised lehed rüüstamise üleskutsetest, kus kutsuti lõppu tegema niisugustele wäljaastumisele jne. Muidugi selle 1. mai Tartu rongikäigu korraldamise eel aitasid suurel määral sellele terroriseerimise aktile kaasa ka kohalikud sotsid ja metssotsid. Päew enne 1. maid awaldati näituseks, sotside poolt kollasel paberil üleskutsed, kus kutsuti töölisi üles sellest rongikäigust mitte osa wõtma, ja endid eemale hoidma. Ühtlasi hoiatati, et tööliised tahtwat maksma panna mingisugust musta Wene wõimu. Metssotsid kleepisid suure arsinapikkuse üleskutse suurte tähtedega kirjutatult seinapeale, kus kutsuti töölisi lõppu tegema mingisugustele korraldustele kesknõukogus, kes oli julgenud üles wõtta loosungi: „Nõuame sotsidelt ja metssotsidelt sõnade asemel tegusid jne.“ Ma ütlen, see oli selle 1. mai eelmäng. Kodanline „Postimees“ wõttis ja awaldas sotside üleskutse peaaegu täielikult ja raswaste tähtedega. Selle 1. mai rongikäigu kogumise kohas laotati neidsamu rüüstamise üleskutsed wälja, aga seal ei olnud mitte kohale jõudnud veel kohalikud fascistide salgad, waid ainult paar sõdurit norisid tüli töölistega, kes üldse nende norimiste peale ei wastanud. Häbelikult läksid need sõjawäelased sealt minema ja tulid wastu rongikäigule Jakobi ja Laia tänawa nurjal. Mispärast just seal? Aga, waadake, sellepärast, et see peaaegu kõigekitsam uulits Tartus on ja seal, wõib olla, sõjawägi saab rongikäigu ära tallata. Muidugi, rongikäik, nähes, et sõjawägi tuleb wastu täies sõjawäelises warustus, nagu teeks ta mingisugust paraadi, andis teed, nihkudes paremale poole uulitsat. Mis aga tegi sõjawäe ratsaeskadroni komandeeriw ohwitser? See tormas esimesena hobust kannustades otse rongikäigu sisse. Mis sellega taheti kätte saada? See ei olnud mitte juhusline ohwitseri upsakus ja enda wälja paista laskmine, waid see oli katse wälja prowotseerida tööliste rongikäigu poolt wastuhakkamist wõi meelepaha awaldust. Töö-

rahwas ei lase aga ennast juba niisugustest kergatsitest wälja prowotseerida, ja ei waata üldse nende peale.

Juhataja K. Wirma: Rüügikogu liige Heideman, ma palun mitte haawawaid ütelsi tarwitada. Teen Teile teise märkuse.

H. Heideman (töörp.): Teine asi on, kui töörahwas teinekord wõtab wastu selle wäljakutse, aga siis ei tee tema mitte niisuguseid järeldusi. Rongikäigu ajal sai arreteeritud selle sõjawäelise pealejooksu puhul ohwitseri poolt, kelle käsutada oli veel wabariigi siseministeeriumi wälispolitsei kordnik, tööline, kes loosungit kandis: „Siin sammub punane reserw, tulewane tööliste kaartiwägi“. See loosung kanti edasi ja selle arreteerimise ja inimeste tallamise peale waatamata läks rongikäik rahulikult edasi ja täitis oma päewaprogrammi. See wäljaastumine sõjawäe poolt, mis kirjeldatud pikemalt meie poolt sisseantud arupärimises, on üheks näituseks sellest, kuidas walitsewa kodanlike klassi poolt tahetakse wälja kutsuda enneaegseid werewalamisi ja enneaegseid wäljaastumisi. Peale selle on selle wäljaastumise eesmärgiks just tööliste terroriseerimine, nende materdamisega tahetakse kätte saada ka seda, et tööliised ei julgeks oma asja eest wälja astuda, oma wõitluspüha pühitseda. Sellest rongikäigust wõtsid osa töölisi siiski rohkem, kui kunagi teistel aastatel. Sotsid ja teised siidikinnastega sotsialistid, kes rongikäigust wälja jäänud, olid haukumas tööliste peale teiselpool aeda, aga selle peale waatamata olid tööliised koondatud tihedamini oma ridadesse. Kui kodanliste lehtede poolt tembeldati see rongikäik puhtkommunistlikeks, siis peab ütleva, et see küll puhtkommunistlik ei olnud. Kui tahetakse siin kätte saada, et tööliised ikka rohkem ja rohkem saaksid terroriseeritud, et nemad mitte ei julgeks kas wõi oma rahwuswahelise püha puhul oma nõudmisi awaldada, siis eksite. Peale selle sõjawäelise wäljaastumise olid veel teistsugused katsed korraldatud, et kuidagi wiisi takistada rongikäiku. Nii näituseks oli raatuse juurde kogutud seks otstarbeks terve sõjawäe muusika orkester, kes just siis mängima hakkas, kui tööliised laulu ja muusika saatel mööda sammusid. Muidugi waikisid need kodanlised torupillid ja mõned jorutajad jooksid häbelikult tööliste rongikäigule järele. Ma ütlen, et kõik see on äärmiselt lapsik ning

sarnaneb rohkem selle hingewaakuwa wanarauga wihaawaldusele, kes katsub lüüa kas wõi jalaga, tema asemele tulewale noorele sellepärast, et see meelde tuletab temale peatset kadu.

Selle rongikäigu pealetormamise tagajärjel said wiis-kuus töölist wigastada, kes rawitsemise peale pidid oma waewaga teenitud pennisid ohwerdama. Käesolewas arupärimises küsime, mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta rongikäigus kannatada saanutele kahjutasu andmiseks ja peale selle süüdlaste ohwitseri ja välispolitsei ametnikkude wastutusele wõtmiseks. See omawoli on ometi ainult üks väikene pildikene sellest walge terrori ketist, mis ümbritseb Eestimaa töörahvast. Meie teame aga, et kodanlus niisuguste wäljaastumistega ja wägiwalgaga ei suuda halwata töölisklassi, ei saa seisma panna töölisliikumist ega temale tõkkeid teha. Meie wõtame ka ükskord wastu oma tõusikkodanluse wäljakutse, aga wõtame seda siis, kui selleks on paras aeg.

Juhataja **K. Wirma**: Kõneleja Heideman, ma kutsun Teid päewakorra juurde.

H. Heideman (töörp.): Siis ei tule meie muidugi niisuguse arupärimisega siia, waid teeme ise oma otsuse ja siis teid enam siin ei ole. Mina panen ette seda arupärimist wastu wõtta, et weel kord kuulda saada wastust neilt härradelt, kes nii wäga armastawad rääkida sellest „demokraatiast“ ja „wabadustest“, et weel kord selgelt näha oleks kõigile nende õige nägu ka selle küsimuse juures.

Juhataja **K. Wirma**: Enne hääletamist on sõna hääletamise motiivide kohta rkl. Treiberg'il.

P. Treiberg (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Raske on hääletada sotsiaaldemokraatlisel Riigikogu rühmal käesolewa arupärimise poolt peale selle, kui aruandja kandis ette neid prowokatsioonilisi teateid. Arupärimise põhjendaja tõi seda ette, et sotsiaaldemokraadid olla Tartus kõik katsed teinud selleks, et esimene mai ülesastumist takistada, ja sellega olla kodanlasi toetanud. Mina, kui sotsiaaldemokraatlise töölispartei Tartu osakonna esitaja wõin ütelda, et meie kõik selleks tegime, et töolistepüha saaks wääriliselt pühitsetud, et esimene mai oleks tõesti solidaarsuse püha, et temast

osa wõtaksid kõik töolisteparteid, kes töolisteklassi huwide eest wõitlewad ja ka sotsiaaldemokraatline töolistepartei. Kuid, et siin ühise wäerinna mehed, kes Tartu ametühingute kesknõukogus praegu juhtiwäl kohal, seda rongikäiku korraldasid, siis tegid nad seda sel kujul, et sotsiaaldemokraatide osawõtmine wõimatuks sai. Esiteks seati seal niisugused plakadid ülesse, mis sisaldasid mõnitawaid sõnu sotsiaaldemokraatide kohta, teiseks otsustati kolmanda internatsionaali lipu all wälja minna, kuna kaugeltki kõik Tartu töölised selle internatsionaali alusel ei seisa. Kõigi nende kitsenduste tõttu ei saanud sotsiaaldemokraadid rongikäigust osa wõtta, kuna see püha kujunes ühe woolu, nimelt Moskwa internatsionaali pühaks. Siiski hääletame meie käesolewa arupärimise poolt, olgugi, et see meeleawaldus seal ainult ühe woolu poolt toime pandi. Esimene mai on töolistepüha, siin wõiwad töölised wälja tulla ja niiviisi kaawatsetud abinõudega seda takistada, laiali ajada senni, kui weel midagi riigiwastast ei ole ette tulnud, ei ole minu arwates mitte tark talitamine. Et walitsuse esitajatel wõimalust anda lähemaid seletusi selle küsimuse kohta ette tuua, hääletab meie rühm arupärimise poolt.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Jonas'el.

E. Jonas (is.): Nende wäljaastumiste puhul, mis kommunistid Riigikogus ja wäljaspool teewad, peaks üldiseks wana-sõnaks saama nende kohta kes waletawad, et waletab, kui kommunist. (N a e r.) Käesolewa arupärimise põhjendajana esines siin minu endine parteiseltsimees ja nagu iga renegaat, nii ka see, tormas esimeses järjekorras muidugi meie ja teiste sotsialistide kallale, nagu oleksime meie Tartus korraldatud rongikäiku takistada tahtnud. See on algusest lõpuni wäljamõeldud wale. Ma pean tähendama, et kui kommunistid terrori üle kaebawad, siis kõlab see täiesti ebaloomulikult, sest nemad ise on ju esimesed, kes igalpool, kus nad mõjule pääsewad, terrori maksma panewad ja weel palju hullema, kui see, mis nende wastu tarwitatud.

Kõigest sellest hoolimata ei saa meie mitte seda õigeaks pidada, mis sõjawäewõimud 1-sel mail Tartus korda saatsid ja peame lubamatuks, et rahuliku rongikäigu wastu saadeti ratsawäesalk, kes tal las lapsi ja naisi. Meie hääletame selle

arupärimise poolt, et nõuda Wabariigi Walitsuselt seletust ja et võimalust saada enesele kommunistlike süüdistuste peale wastata.

Juhataja **K. Wirma**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) (Wahelhüüe paremalt poolt: Pere-

konnatüli. L. Johanson (sd.): Nähtawasti on kommunistid nende perekonnaliikmed.) Arupärimist on toetanud 25 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine wastu wõetud. Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12 päewal.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **J. Wain**.

